

William James Burroughs; Climate Change. A Multidisciplinary Approach.

Cambridge: Cambridge University Press, 2007;
xi + 378 blz.; £ 70,=
ISBN 978-0-521-6909331

Deze studie is een ingrijpend herziene en aangevulde versie van de in 2001 verschenen eerste druk. Ze kan worden beschouwd als een (technisch) tekstboek, waarin de diverse elementen van klimaat en klimaatverandering uit de doeken worden gedaan, omschreven en besproken. De auteur, een 'professional science writer', begint overigens met een waarschuwing: '[T]here is nothing simple about how the climate changes. While the central objective of the book is to make the essence of the subject accessible, it is no help to you, the reader, to duck the issues.' Het gedrag van de aarde wordt beheerst door tal van factoren die in een ingewikkeld web van fysieke processen aan elkaar zijn gekoppeld (blz. 1). Tegen deze achtergrond behandelt de auteur de diverse elementen van het klimaat en de meetmethoden van klimaatverandering. Daarbij merkt hij op dat er, hoewel er vele accurate methoden om te meten voorhanden zijn, nog steeds sprake is van 'substantial gaps' in onze kennis. In een aan het bewijs ('evidence') van klimaatverandering gewijd hoofdstuk stelt Burroughs dat zich in de tijd vele klimaatveranderingen hebben voorgedaan: '[T]he clear message is there is no shortage of evidence of climate changes on every timescale.' Maar er is onvoldoende bewijs voor een 'complete picture of the size of changes and when and where they took place' (blz. 268). De laatste hoofdstukken van zijn studie gaan over de gevolgen van klimaatverandering, de gehanteerde modellen en de voorspellende hypothesen waaraan

men zich waagt. Het boek is rijkelijk voorzien van illustratief materiaal, ter nadere uitleg van de vele verschijnse-len die hij aan de orde stelt. (F.v.d.B.)

Dieter Helm (red.): Climate-change Policy.

Oxford: Oxford University Press, 2005;
xii + 399 blz.; £ 58,= (hb)
ISBN 978-0-19-928145-9
(hb)/978-0-19-928146-6 (pb)

De dreiging van klimaatverandering en de gevolgen daarvan is nog steeds niet beantwoord met adequate internationale overeenkomsten en een economisch beleid dat tot aanzienlijke reducties van 'greenhouse-gas emissions' leidt. Hoewel het Kyoto Protocol is geratificeerd door Rusland en dientengevolge in werking kon treden, zijn landen als de Verenigde Staten, China en India niet toegetreden. Vele Europese landen houden zich niet aan hun verplichtingen. En ook al zou 'Kyoto' volledig worden toegepast, het zou weinig verschil maken wat betreft de concentratie van kooldioxide in de atmosfeer. Men is op zoek naar een nieuw 'post-Kyoto kader'. In de 15 artikelen in deze bundel, die eind 2003 hun aanloop vonden in een publicatie in de *Oxford Review of Economic Policy*, komt om te beginnen het onderwerp 'de wetenschap van klimaatverandering' aan bod en belichamen de diverse andere analyses de zoektocht naar de sociale kosten van CO₂-uitstoot en naar de keuze van de instituties en beleidsinstrumenten ter bestrijding daarvan. In sommige ontwikkelingslanden worden al koolstofbelasting en 'emissiehandel' toegepast. Deze bundel omvat vijf onderdelen. In deel I, 'Principles', wordt de wetenschap van klimaatverandering uiteengezet ('Science informing Policy on Climate Change') en worden de uitgangspunten van een Klimaat-

veranderingsbeleid behandeld. In dit deel ook een artikel over de onzekerheden die met zo'n beleid gespaard gaan. Deel 2 en 3 gaan onder meer over de sociale kosten van kooldioxide-uitstoot. Zo zijn er artikelen over 'The Social Costs of Greenhouse Gases', de 'Marginal Damage Costs of Carbon-dioxide Emissions' en komen kwesties als Carbon Trading, Tradable Permits en Carbon Taxes, alsmede beleidsmatige aspecten aan de orde. Deel 4 draagt de titel 'Kyoto and After'. Heeft Kyoto iets bewerkstelligd en hoe moet het nu verder? In dit deel wordt ervoor gewaarschuwd dat het klimaat hoe dan ook verandert, hoe men ook te werk gaat bij het verzachten van de gevolgen daarvan. Het grootste slachtoffer zullen relatief gezien de ontwikkelingslanden zijn. Klimaatverandering is daarom niet alleen een 'environmental challenge'. De verzachting daarvan vereist niet alleen een technologische revolutie 'diffused throughout the world', maar tevens een groot aanpassingsvermogen aan veranderde omstandigheden. Het laatste deel is gewijd aan het onderwerp Klimaatverandering en Energiebeleid. Aan de bundel zijn een bibliografie van 40 pagina's en een uitgebreid register toegevoegd. (F.v.d.B.)

W. Th. Douma, L. Massai & M. Montini (red.): The Kyoto Protocol and Beyond - Legal and Policy Challenges of Climate Change.

Distributed for T.M.C. Asser Press by Cambridge University Press, 2007;
XVIII + 246 blz.; 45, = euro.
ISBN 978-90-6704-228-4

In deze studie, tot stand gekomen op basis van twee conferenties over milieurecht (Siena, juni 2006; Den Haag, maart 2007) wordt nader ingegaan op de implicaties van het

Deze rubriek staat onder redactie van dr Fenna van den Burg. Bijdragen aan deze aflevering werden verzorgd door Emmy Hermans MA (E.H.), historica, thans als stagiaire verbonden aan het *Clingendael Security and Conflict Programme* (CSCP); drs Sico van der Meer (S.v.d.M.), wetenschappelijk medewerker bij het CSCP; en door Fenna van den Burg (F.v.d.B.).

De aanwinstenlijst van de bibliotheek van Instituut Clingendael wordt maandelijks gepubliceerd op de Clingendael-website: www.clingendael.nl/resources/library/acquisitions

Kyoto Protocol en op de mogelijke toekomstige ontwikkelingen, in het bijzonder waar het de ontwikkelingslanden betreft. Ze is bedoeld voor politici, beleidsmakers, academici en voor diegenen die zich in de praktijk met klimaat en klimaatverandering bezighouden. De 15 hoofdstukken zijn gerangschikt onder twee noemers: 'The Implementation of the Kyoto Protocol. Flexible Mechanisms' en 'Experiences and Perspectives in the International Climate Regime'. Men treft er artikelen in aan over de juridische aspecten van het Protocol, over de uitvoering van het Protocol in o.a. Duitsland en Rusland, de positie van de ontwikkelingslanden, het marktpotentieel van grootscheepse non-CO₂-CDM projecten, de lessen die uit de afgelopen periode kunnen worden getrokken en het Sao Paulo-voorstel (inzake een overeenkomst over een toekomstig Internationaal Klimaatbeleid). De bundel eindigt met een verhandeling over het Kyoto Protocol als een pionier 'among the multilateral environmental agreements'. De redacteuren van de bundel zijn alle drie nauw betrokken bij 'consulting and teaching in International and European Environmental law'. Douma en Massai zijn verbonden aan het Haagse T.M.C. Asser Instituut, Montini aan de Universiteit van Siena. (F.v.d.B.)

Arthur Petersen & Juan Pablo Pardo-Guerra (red.): A world without war. International Student/Young Pugwash Yearbook 2006.

Apeldoorn: Het Spinhuis Publishers; ISYP Journal on Science and World Affairs, Vol. 2, 2006; 102 blz.; 25,- euro ISBN 978-90-5589-285-3

A world without war is het tweede jaarboek van het International Student/Young Pugwash (ISYP) Journal

on Science and World Affairs. De Pugwash-beweging dateert uit 1957 en richtte zich aanvankelijk op de risico's die ontwikkelingen in wetenschap en technologie mee kunnen brengen. De nadruk lag daarbij sterk op de gevaren van kernwapenontwikkeling. De laatste jaren is de aandacht toegenomen voor niet-militaire veiligheidsdreigingen, zoals ongelijke economische ontwikkeling en de milieuproblematiek. Deze ontwikkeling houdt verband met de opkomst van het begrip *human security*, zoals Georg Frerks beschrijft in een van de artikelen in *A world without war*. Door de uitbreiding van de betekenis van veiligheid van een militair begrip tot een begrip dat betrekking heeft op de veiligheid die mensen ervaren op het gebied van werk, inkomen, gezondheid en milieu, is het aandachtsveld van onderzoekers en beleidsmakers verbreed. In dit jaarboek wordt dan ook een breed scala aan onderwerpen op het gebied van veiligheid en conflicten behandeld. Zo pleit Yumiko Nogami voor betere voorlichting over de desastreuze gebeurtenissen in Hiroshima en Nagasaki en heeft Andreas Henneka aandacht voor de historische achtergrond van de relaties tussen de Verenigde Staten en Noord-Korea. Tom Børsen Hansen staat stil bij de relatie tussen wetenschap en ethiek, terwijl Jolle Demmers zes tekortkomingen beschrijft van het relatief nieuwe onderzoeksveld dat *conflict studies* wordt genoemd. In zijn geheel draagt het jaarboek bij aan ons begrip van de mondiale veiligheidssituatie door hedendaagse veiligheidsdreigingen vanuit verschillende invalshoeken te bekijken. Het verslag van de ISYP-workshop 'New Challenges to Human Security' (Wageningen, 2006) geeft bovendien concrete aanbevelingen voor de internationale gemeenschap en Pugwash/ISYP, ten aanzien van

conflictanalyse. (E.H.)

Charles Wolf Jr. & Norman D. Levin: Modernizing the North Korean System. Objectives, Method, and Application.

Santa Monica: RAND Corporation; 2008; xxiii + 100 blz.; \$ 24,50 ISBN 978-08-3304-406-8

Noord-Korea is een vreemd geval in de internationale betrekkingen. De totalitaire dictatuur lijkt een relict uit lang vervlogen tijden, maar zij blijft wonderbaarlijk overeind. Zelfs de diepe economische crisis waarin het land al jarenlang verkeert, met hongersnoden tot gevolg, krijgt het systeem niet op de knieën. Contacten met het buitenland zijn er nauwelijks, afgezien van onderhandelingen rond het kernwapenprogramma van Pyongyang. In hoeverre onderhandelingen met Noord-Korea zinvol zijn, is onduidelijk. Het zal niemand verbazen als binnenkort blijkt dat het land ondanks eerdere afspraken toch verder werkt aan kernwapens. Na jarenlang onderhandelen lijkt internationaal militair optreden dan wellicht de laatste optie. Aantrekkelijk is die optie echter niet. Wat moet de internationale gemeenschap aanvangen met een compleet failliet land, waar de bevolking vanaf de geboorte is geïndoctrineerd met de meest vreemde denkbeelden over de eigen maatschappij en de 'boze buitenwereld'? De beste manier om van het 'probleem' Noord-Korea af te komen, lijkt langzame hervorming van binnenuit. Het regime van Kim Jong-Il dient duidelijk gemaakt te worden dat het zelf profijt zal hebben van geleidelijke politieke en economische hervormingen. Zodoende kan Noord-Korea zonder 'regime change' evolueren tot een min of meer 'normale' staat, met vriendschappelijke

internationale betrekkingen en een meer welvarende bevolking. Landen als China of Vietnam worden vaak gezien als lichtend voorbeeld: zonder hun communistische achtergrond af te werpen, zijn zij door geleidelijke hervormingen welvarender geworden en is hun internationale positie verbeterd. Het Amerikaanse onderzoeksbureau RAND heeft, samen met vijf andere onderzoeksinstituten, een model opgesteld langs de lijnen waarvan Noord-Koreaanse hervormingen kunnen worden gestimuleerd. Het is geïnspireerd op financiële modellen en maakt gebruik van zogenoemde 'mandjes' waaruit naar wens kan worden geput. De vier mandjes bevatten respectievelijk politieke, economische, veiligheids- en sociaal-culturele hervormingsmogelijkheden. Omkleed met de nodige mitsen en maren – Noord-Korea heeft inmiddels bewezen weinig plooibaar te zijn – schatten de onderzoekers in dat met deze 'gereedschapskist' langzame stapjes vooruit kunnen worden gezet om de spanningen op en rond het Koreaanse schiereiland te verminderen. Hoe bruikbaar het model in de praktijk is voor beleidsmedewerkers en diplomaten die met Noord-Korea te maken hebben, blijft de vraag. Het kan echter nooit kwaad na te denken over alternatieve, vreedzame manieren om met staten als Noord-Korea om te gaan. Alleen al als aanzet tot denken is dit boek daarom het lezen waard. (S.v.d.M.)

Cesim (Centre d'études de sécurité internationale et de maîtrise des armements): Assessing Compliance with Arms Control Treaties.

Genève: Report of the International Group on Global Security (IGGS), 2007; 95 blz.; www.gcsp.ch

Dat het zo moeilijk is (werkelijke of vermeende) overtredingen van 'arms control and disarmament treaties' vast te stellen en tegen te gaan, komt voor een belangrijk deel, aldus de inleiding tot dit rapport, doordat 'perceptions of non-compliance can differ radically according to the State Parties'. Voorts ook door het bestaan van 'loopholes, legal vacuums or strategic antagonisms within the international system' (blz. 5). In twee delen analyseert dit rapport van de *International Group on Global Security (IGGS)* de moeilijke materie van de vaststelling van overtredingen van ontwapenings- en wapenbeheersingsverdragen. In het eerste deel, 'Assessing Compliance with Arms Control Treaties', komen de problematiek van de uiteenlopende interpretaties van verdragsverplichtingen door de betrokken partijen en de moeilijkheden rondom het bewijs van overtredingen aan de orde; verder de problemen rondom de Verificatieregimes en het ontbreken van duidelijk omschreven mechanismen bij het vaststellen van overtredingen ('non-compliance'); en, ten slotte, 'onvoorzien omstandigheden'. Ook treft

men in dit deel een behandeling aan van aspecten die een rol spelen bij de vaststelling dat men zich niet aan het overeengekomen verdrag houdt, zoals juridische aspecten, het soort verdrag, wie vaststelt dat er sprake is van 'non-compliance' en of er kwade trouw in het spel is. Dit deel, waarin ook een verhandeling staat over recente gevallen en juridische ontwikkelingen, sluit af met de lessen die kunnen worden getrokken uit de ervaringen van de achterliggende periode, en presenteert vervolgens aanbevelingen. Het tweede deel van het rapport bevat *papers* voor het in april 2007 in Genève gehouden *seminar* 'Non-compliance with Disarmament and Arms Control Agreements: Lessons Learnt and Ways Forward'. Zo treft men bijdragen aan van Jozef Goldblat (vice-voorzitter van het Internationaal Instituut voor Vredesonderzoek te Genève) over de vraag hoe overtredingen van ontwapenings- en non-proliferatieverdragen kunnen worden tegengegaan en van Yuri Nazarkin, die als Russisch 'Chief Negotiator' betrokken is geweest bij de totstandkoming van het 'US-USSR Strategic Arms Reduction Treaty' (START) van 1991. Nazarkin maakt een vergelijkende analyse van de 'compliance systems' van dit verdrag en van het in 2003 door de Verenigde Staten en Rusland gesloten 'Strategic Offensive Reduction Treaty' (SORT) (F.v.d.B.)